

DELIMITAREA TERMINOLOGIILOR DE SPECIALITATE

DR. CRISTINA ATHU,
FACULTATEA DE RELAȚII ECONOMICE INTERNAȚIONALE,
UNIVERSITATEA CREȘTINĂ „DIMITRIE CANTEMIR”

cristinathu@yahoo.com

Abstract: *The concept terminology has two meanings: the interdisciplinary branch of knowledge and the number of terms specific to various terminologies (speciality languages) providing knowledge in different fields of professional activity.*

As a specialized language terminology represents a linguistic system that uses certain terms and other linguistic means in order to eliminate ambiguity in a particular field.

The terminological „bank” is currently enlarged with more and more borrowings from other languages. In the Romanian terminologies there are made important and rapid changes in order to continuously support the wide range of activities and the progress as such.

Keywords: *loan, specialized language, lexicology, lexicography, terminology, ontology, conceptualization.*

1. Dezvoltarea explozivă a științei și tehnicii în epoca modernă, creșterea schimburilor inter-culturale și acumularea de cunoștințe din diverse domenii speciale au dus la apariția și dezvoltarea terminologiei.

Conceptul de terminologie are două accepții: disciplină cu caracter interdisciplinar și ansamblu de termeni folosiți de diverse terminologii (limbaje de specialitate), pentru a transmite cunoștințe într-un domeniu particular de activitate profesională.

Terminologia, ca disciplină, se ocupă de sistemul organizat tematic al unităților lexicale ale științei și tehnicii. Toate schimbările din sistemul științelor presupun schimbări paralele în sistemul denumirilor și rolul terminologiei este să rezolve această problemă. *„Intervenția terminologiei ca metodă specifică a științei trebuie făcută mai ales în tehnologie, drept și în toate domeniile în care există o mare circulație a științelor”¹.*

Terminologia are un caracter fundamental interdisciplinar; *„terminologia din diverse domenii științifice având legătură cu lingvistica, ontologia, științele informatice”²*

Deși face parte din domeniul lingvistic, terminologia diferă din punct de vedere al teoriei și al practicii de lingvistică. *„În privința teoriei, terminologia se*

¹ A. Rey, (1995), p.165.

² J. C. Sager, (1990), p. 2.

deosebește de lingvistică prin aspectele ei importante: conceptualizarea limbii, conceptualizarea obiectelor de studiu după discipline, perspectiva studierii obiectelor și scopul cercetării”³.

Fiind o disciplină aplicată, terminologia, în practică, este diferită de lexicologie din punctul de vedere al metodologiei. Astfel, metodologia lexicologică urmează un parcurs semasiologic, pornind de la o formă lingvistică, îi cercetează toate valorile semantice posibile, pe când metodologia terminologică are un caracter onomasiologic, întrucât cercetarea pornește de la concept spre semn.

Asemănarea dintre lexicologie și terminologie constă în faptul că ambele se ocupă de relația dintre unitățile denominative și obiecte, însă lexicologia are ca obiect de studiu lexicul, totalitatea cuvintelor unei limbi, în timp ce terminologia studiază termenii, unități lexicale specializate.

Ocupându-se de problema elaborării dicționarelor, lexicografia ca disciplină lingvistică se ocupă și de domeniul științelor și are strânsă legătură cu terminologia. Există o lexicografie terminologică, o lexicografie specială bazată pe conceptele limbajelor speciale (LSP) și generale (LGP). Relația dintre terminologie și lexicografie este evidentă și reciprocă, deoarece obiectele descrierii sunt identice, dar domeniul conceptual al sistemului desemnat este obiectul specific al terminologiei, lexicografia ocupându-se de funcțiile și comportamentele cuvintelor în societate. F.W. Riggs preciza că lexicografia are ca scop principal ajutorarea cititorilor în interpretarea textelor, în timp ce terminologia are ca scop ajutorarea autorilor în scrierea textelor.

Terminografia, ramură aplicativă a terminologiei, se ocupă de realizarea dicționarelor speciale și a glosarelor terminologice.

Terminologia și terminografia se deosebesc ca mod de definire a termenilor. Definiția terminologică pune accent pe descrierea conceptelor care aparțin unui sistem existent, în timp ce definiția terminografică alege o denumire pentru un anumit concept, și în cazul în care se acceptă mai multe denumiri, una are prioritate asupra celorlalte.

2. O altă accepțiune a conceptului de terminologie este cea de limbaj specializat, „sistem lingvistic care utilizează o terminologie și alte mijloace lingvistice care vizează non-ambiguitatea comunicării într-un domeniu particular”⁴.

„Interpretarea terminologiei ca limbaj specializat presupune o abordare internă din perspectiva specialiștilor din fiecare știință în parte”⁵. Organisme internaționale ca: I.S.A. (International Federation of Natural Standardizing Associations), I.S.O. (International Organisation for Standardisation), Afterm (Association française de terminologie), Term New (Rețeaua Internațională de terminologie) se ocupă de terminologie din această perspectivă.

³ M. T. Cabre, (1996), p. 20.

⁴ P. Lerat, (1995), p. 32.

⁵ A. Bidu-Vrânceanu, (1990), p. 2-4.

3. În diverse domenii de activitate, specialiștii utilizează sisteme lingvistice proprii activității lor profesionale, „stiluri funcționale sau stiluri ale limbii. La fel ca și limba, stilul este un ansamblu de deprinderi verbale folosit într-o comunitate umană cu o anumită formație social-culturală”.⁶

„Textele de specialitate fac apel la studiile stilului, mai mult la nivelul grupului de cuvinte decât la cuvântul singur (obiect lexicografic prea general) sau la simplul termen (obiect care riscă a fi particular) și, de asemenea, la nivelul enunțului precum și la nivelul textului în întregime.”⁷

Factorii de natură extralingvistică fac posibilă apariția stilurilor funcționale (beletristic, publicistic, juridico-administrativ), care se individualizează în funcție de factorii lingvistici și de relațiile dintre ei.

Stilurile funcționale au apărut din interacțiunea unor factori extralingvistici, dar delimitarea lor se face în funcție de factorii lingvistici implicați și de relațiile dintre aceștia.

În stilul publicistic, emițătorul caută să păstreze un echilibru între informația transmisă și capacitatea lui de convingere, manifestându-și propria individualitate prin forța expresivă: „Ca cel mai important mijloc de comunicare în masă, stilul publicistic se situează între cele două variante ale limbii naționale, scrisă și orală, tinzând însă spre impunerea variantei literare scrise”⁸.

Dintre toate stilurile funcționale, stilul științific se constituie într-un termen extremă al registrului stilistic al limbajului, opus stilului beletristic, celălalt termen extremă, expresie a întrebuițării limbii în domeniul cunoașterii artistice a lumii.

„În textul științific, se urmăresc două direcții principale ale comunicării de specialitate: formularea de raționamente și situarea în interiorul opoziției adevăr – fals. Prima impune enunțului lingvistic principiile structurării logice: de la cunoscut – la necunoscut (subiect – predicat), de la general – la particular și aleatoriu”⁹. În funcție de condițiile spațiale și temporale, receptorul se poate situa pe poziții diferite între cele două extreme adevăr – fals.

Așadar, în stilul științific, specialistul este preocupat de tranzitivitatea mesajului și corectitudinea enunțului științific, destinatarul fiind pus în vedere doar indirect.

Stilul juridico-administrativ apare ca o variantă a limbii și reflectă raportul dintre cetățean și instituțiile publice. Mai mult ca în stilul publicistic, autorul are un rol important în modul de organizare a textului lingvistic, dar în acest caz, relația text-destinatar este prioritară, în conștiința receptorului, nota personală a emițătorului trecând în plan secundar.

Fiecare „stil funcțional” are trăsăturile lui specifice care-l individualizează, dar și trăsături comune care creează „o zonă de interferență”. Între stilul științific

⁶ I. Coteanu, (1973), p. 63.

⁷ P. Lerat, (1995), p. 147.

⁸ D. Irimia, (1986), p. 191.

⁹ D. Irimia, (1986), p. 108.

și stilul juridico-administrativ extinderea acestei zone de suprapunere este considerabilă în comparație cu cea dintre stilul științific și beletristic.

4. Indiferent de domeniul de activitate profesională, toate terminologiile sunt formate atât din cuvinte din limba comună cât și din cuvinte strict specializate, care individualizează fiecare limbaj de specialitate.

Terminologia, ca domeniu lexical, reprezintă „totalitatea de cuvinte speciale de care se servesc științele, arta, cercetarea și profesiunile în genere, dar și un cercetător sau un grup de cercetători”¹⁰.

O eficace activitate terminologică presupune dialogul între specialiști din domeniul limbii și cei din domeniul respectiv întrucât, „lingviștii nu inventează cuvinte noi decât pentru meseria lor, celelalte profesii trebuie să-și găsească termenii de care au nevoie, potrivit cu sistemul lor noțional, cu nomenclatura sau cu codul lor lingvistic”¹¹.

Considerând termenii din domeniul chimiei, botanicii, filosofiei, de exemplu, putem observa că terminologiile au un caracter convențional, ele reprezentând fie cuvinte din vocabularul general, cărora li se atribuie semnificații speciale în funcție de domeniul de utilizare, fie cuvinte noi (neonime) formate după reguli stricte, proprii limbii respective și în acord cu părerea specialiștilor – autori ai unei teorii, invenții sau descoperiri.

În comparație cu vocabularul uzual, terminologiile sunt relativ închise, întrucât cu ajutorul termenilor se transmit cunoștințe cât mai precise într-un anumit domeniu.

Termenii sunt unități lexicale, organizate sistematic, aparținând unui domeniu de specialitate; ei sunt de obicei monoreferențiali și monosemantici și ca atare independenți de context. Prin aceste caracteristici, termenii se deosebesc de cuvintele din limba comună, care se caracterizează printr-o largă expresivitate și accesibilitate, servind comunicării obișnuite.

Pentru a lărgi posibilitatea de cunoaștere și însușire a termenilor, rezultatele cercetărilor referitoare la terminologia de specialitate s-au materializat în elaborarea unor dicționare de specialitate monolingve și bilingve, a unor glosare de termeni, precum și în alcătuirea unor studii cu privire la modul de formare a termenilor (derivare, compunere, etc.).

5. Termenii pot fi formați în diferite moduri: prin folosirea resurselor existente, prin modificarea resurselor existente sau prin crearea de noi entități lingvistice.

În cazul folosirii resurselor existente, se adaugă sensuri noi termenului pentru a include noi concepte, de exemplu: *spot* (fascicul de lumină), cu sensul de reclamă publicitară. Lărgirea semnificației unui termen se realizează mai ales în timpul traducerii prin acceptarea implicită a calcului. Calcul, mai ales cel semantic, este un procedeu important de îmbogățire a vocabularului. Astfel, prin

¹⁰ I. Coteanu, (1990), p. 95-108.

¹¹ I. Coteanu, (1986), p. 186.

calc, unii termeni au căpătat sensuri noi, prin includerea lor în structura conceptelor economice, de exemplu: *twist*, în sens economic reprezintă o operație de majorare a dobânzilor pe termen scurt și reducerea dobânzilor pe termen lung pentru menținerea expansiunii economice. Calcul frazeologic reprezintă traducerea literală a unei unități frazeologice, exprimând o singură idee (*audit financiar, economie de piață, lanț de magazine*).

Termenii se pot forma și prin modificarea resurselor existente: prin derivare, compunere, schimbarea valorii gramaticale, abrevieri, acronimie.

În limbajele tehnico-științifice românești au pătruns multe afixe internaționale (*prefixe: com-, contra-, ex-, hiper-, inter-, etc. și sufixe: -ism, -ist, etc.*) cu care, prin derivare, s-au format termeni noi pentru concepte noi (*monetarism, liberalist*). Prin compunere, au apărut noi cuvinte prin alăturarea fie a unor cuvinte întregi, existente și independent în limba română (*profit-fantomă, profit-redistribuit*), fie a unor elemente inexistente și independent (*co-interesare, eurovalută, macro-economie*). Pentru denumirea conceptelor din domeniile speciale, sunt necesari comparativ mai mulți termeni în categoria substantivelor. Pentru denumirea conceptelor verbale sunt utilizate substantive rezultate din infinitive lungi (*asigurare, acreditare*) sau din forme de participiu (*venit din „a veni”*). Acronimia este un alt procedeu de formare a noi termeni și se folosește pentru denumirea unor instituții, indexuri sau partide (*F.M.I.; PNL*). Un alt procedeu îl reprezintă formarea cuvintelor noi, prin asocierea silabelor inițiale de la cuvinte (*RomTelecom*).

Sursa principală de termeni este însă împrumutul:

„Orice terminologie științifică actuală manifestă o abilitate imensă față de împrumut și o vocație internațională, mobilitatea cantitativă, neobținându-se prin creație internă, ci aproape exclusiv prin împrumut (în primul rând ca împrumut propriu-zis, dar și sub forma calcului) și aflat în toate etapele de adaptare”¹².

Se manifestă o tentație deosebită spre termenii neologici, mai ales spre cei de proveniență anglo-americană, dar în procesul de introducere eficientă a lor în limbajele de specialitate, trebuie urmărite criteriile lingvistice și socio-lingvistice.

Această atracție spre neologism este justificată din două puncte de vedere: pe de-o parte, termenul neologic, purtând semnificația exactă a conceptului definit, circulă cu mai mare ușurință într-o limbă în comparație cu termenii creați sau traduși, care au nevoie de timp pentru a se impune ca termeni de specialitate; pe de altă parte, specialistul este mai sigur de corectitudinea informației pe care o transmite termenul original.

În terminologie, pentru o noțiune trebuie să se aleagă, să se fixeze o denumire (normalizare) sau să se creeze o unitate lexicală conceptualizată (neologia terminologică). Spre deosebire de neologismul lexical, care este natural, spontan, neologismul terminologic este creat și poartă numele de neologism.

¹² G. Pană-Dindelegan, (1997), p.6.

În ultimii zece ani, terminologia românească a anumitor limbaje de specialitate a suferit mari schimbări. Modificări semnificative s-au produs cu preponderență în domeniul socio-economic și politic, ca urmare a transformării sistemului socialist în sistem capitalist.

6. Terminologiile de specialitate specifice unei activități profesionale sau unor domenii ca: știința și tehnica, filosofia, informatica, economia, artele plastice au termeni și reguli proprii de organizare a enunțului lingvistic.

Terminologiile științifice se exprimă preponderent prin mijloacele limbilor naturale (mai puțin prin simboluri) și cu toate diferențele în ceea ce privește rolul și aspectul contextului, ele manifestă aceeași preocupare pentru dezambiguizarea sensului termenilor utilizați.

În domeniul științific și tehnic, specialistul caută să fie cât mai exact și pentru a se face clar înțeles, recurge la formule tip, evitând pe cât posibil formulările noi. Însă toate schimbările din domeniul științei presupun modificări în sistemul denumirilor. Numele pentru noile concepte sunt fie împrumutate, fie create. Ca urmare a acestui fapt, se stabilește o legătură specială între terminologie și tehnologie, care constă în relația utilitară între invenție (progresul tehnic) și sistemul de denumire.

Pentru comunicarea tehnico-științifică, se selectează un limbaj abstract, capabil să exprime un înalt nivel de precizie.

Terminologia medicală se caracterizează prin: nonambiguitate, univocitate și monoreferențialitate; termenii din acest domeniu sunt majoritatea monosemantici (*apendicită, flebită, acupunctură*), de aceea definirea lor trebuie să furnizeze informații foarte clare. În general, termenii medicali sunt decontextualizați, dar pentru o comunicare mai precisă, contextul sporește claritatea mesajului.

În cazul științelor exacte și al informaticii, exprimarea se poate face și prin litere, cifre sau alte simboluri, dar în cazul altor terminologii (din medicină, arte, stil publicistic), desemnarea conceptelor se face cu ajutorul limbilor naturale.

În terminologia filosofică, termenii logicii sunt cei mai specializați, uneori se folosesc semne non verbale (\exists - pentru există, \supset - pentru inclus) „care servesc preciziei raționamentului și mai puțin preciziei terminologice și realizează o comunicare mai generală, dincolo de o limbă naturală anume”¹³. Unii termeni filosofici mai puțin specializați se întâlnesc și în limba comună (*concluzie, certitudine, consecință*).

Informatica, o știință cu progrese spectaculoase în ultimul deceniu, înregistrează o afluență de termeni de specialitate, care îi surprind și pe cei inițiați.

Odată cu calculatorul, informatica a pătruns aproape în toate domeniile de activitate profesională, de aceea cei interesați trebuie să înțeleagă și să folosească termeni specifici ai tehnicii de calcul, termeni cu preponderență de origine

¹³ A. Bidu-Vrânceanu, (1990), p. 16.

engleză, de exemplu: *hardware, software, mouse, commander, options, windows, listing, etc.*

În terminologia economică pătrund tot mai multe cuvinte de origine engleză (*marketing, factoring, companii off-shore, holding, leasing, audit, etc.*), termeni care sunt însușiți ca atare, întrucât trebuie folosiți de oamenii de afaceri și nu numai, în comunicarea comercială. Cu precădere mijloacele de comunicare scrisă (reviste economice, publicații guvernamentale și financiare, corespondența unor companii) răspândesc termenii economici pe scară largă.

Textul limbajului economic și de afaceri se caracterizează prin concizie, claritate și precizie servind scopurilor concrete din acest domeniu de activitate profesională.

Termenii din domeniul artelor plastice (vizuale) sunt utilizați atât în limbajele de specialitate cât și în limba comună. În artele plastice, o categorie particulară a „artelor vizuale”, doar o parte din termeni sunt univoci și monoreferențiali, mai puțin cunoscuți nespécialiștilor, cei mai mulți sunt polisemantici, constituind un factor de ambiguitate; în acest caz, contextul are un rol important în clarificarea sensului lor, de exemplu: „*pictură*”, ca o ramură a artelor plastice, desemnează un tip de artă, dar asocierea cu un determinant precizează fie genul, prin indicarea materialului de realizare (*pictură în ulei, pe sticlă*), fie ansamblu al operelor dintr-o țară / epocă – (*pictura franceză în secolul ...*).

„Terminologia juridică alături de câteva seturi de denumiri organizate în sistem coerent, poate fi condiționată de discursurile prescriptive”¹⁴.

Textele juridice cuprind capitole, secțiuni, articole care sunt accesibile în parte numai specialiștilor. În acest cod se încadrează două categorii de termeni: cei specifici instituțiilor juridice și administrative și termeni din limba literară comună reprezentând o mare parte din vocabularul stilului juridico-administrativ.

Termenii specifici pot fi neologici (*curator, autoritate tutelară, acreditare*) sau pot fi termeni vechi din limba română (*pricină, înșelăciune, plângere*). Termenii din limba literară comună au intrat în limbajul juridico-administrativ suferind diferite modificări semantice; ei sunt termeni neologici (*ratificare, declinare a competenței, concurența infracțiunilor*) sau termeni vechi populari românești (*parte vătămată, dobândirea unui bun, etc.*). Acestor termeni li se adaugă termenii supratextuali (*articol, alineat, paragraf*), termeni suport (*persoană, măsură, infracțiune*) și formele perifrastice (*punere în libertate, aplicarea pedepsei ...etc.*), care completează la nivel semantic și sintactic textul respectiv.

Terminologia social-politică este bine reprezentată în limbajul publicistic. Cei mai mulți termeni social-politici sunt neologici (*diplomație, delegație, independență, sindicat, etc.*) predominanți fiind cei de origine franceză. O serie de termeni, care provin din alte stiluri sau din limba literară comună, au suferit mutații semantice

¹⁴ A. Rey, (1995), p. 56.

interne: ei sunt fie termeni neologici (*dezvoltare economică, economie de piață*), fie cuvinte vechi românești cu sensuri noi (*cameră, subdezvoltare*).

Mulți termeni de origine engleză, care în ultimii ani au pătruns în stilul publicistic (variante orală sau scrisă), s-au menținut în forma lor străină (*play-back, happy-end, summit, discount, horror, etc.*). Scrierea termenilor de origine engleză poate urma forma grafică (*market, consulting, meci, trening*), forma fonetică (*lider, ghem*) sau cea morfologică (*designul vestimentar, fast-food-uri, auditare, involucrare*).

În cazul limbajelor de specialitate se poate observa influența unor terminologii asupra altora, influență realizată mai ales prin intermediul presei, de exemplu: *a decela, a dezamorsa, lider, etc.*

„Totodată vocabularul de specialitate are un caracter tranzitoriu, dinamic și schimbător, răspunzând continuu activităților variate și progresului”¹⁵.

În ceea ce privește textele științifice de tip didactic, în locul termenilor de specialitate, se utilizează frecvent, cu valoare explicativă, cuvinte din limba comună. În manuale sau reviste de uz școlar, sinonimele pot suplini definiția sau o pot dubla. Elevii pot înțelege și reține mai ușor termenii care au o largă răspândire în limbajul literar, datorită importanței pe care o au în comunicare.

Popularizarea termenilor se realizează prin intermediul presei scrise și vorbite, care informează publicul asupra diferitelor aspecte din viața social-politică și cultural-științifică națională și internațională.

Uneori, în presa scrisă și vorbită, termenii sunt folosiți în mod greșit (*mortabilitate, reglarizare*), fără să se țină cont de forma lor corectă, indicată în dicționare, fie pentru o exprimare mai pretențioasă, fie din ignoranță. Dicționarele lămuresc vorbitorul atât asupra formei corecte a termenului respectiv cât și asupra sensului, întrucât în definiții se îmbină elementele strict științifice cu informațiile pentru nespecialist.

Terminologiile reprezintă un vocabular strict specializat, dar există posibilitatea ca unii termeni să ajungă în limbajul comun prin intermediul presei, ca de exemplu: *a dezamorsa, a implementa* și dimpotrivă, un cuvânt poate trece din limbajul uzual în limbajul de specialitate, ca de exemplu: *acțiune*, fiind astfel imposibilă trasarea unei granițe între limba comună și terminologiile de specialitate.

Terminologia este integrată în întregime structurii lingvistice și caută să creeze corespondențe perfecte între conceptualizare și sistemul limbii, presupuse de actul de comunicare.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram M., (1997), *Anglicismele în limba română actuală*. Conferința prezentată la Academia Română. Ed. Academiei Române, București.

¹⁵ Kocourek, (1994/1995), p. 45.

2. Bidu-Vrânceanu A., (1990), „*Relațiile dintre limbajele tehnico-științifice și limbajul literar standard*”, în *Limbă și literatură*, nr. 3-4.
3. Coteanu I., (1973), *Stilistica funcțională a limbii române*, Ed. Academiei R.S.R., București.
4. Coteanu I., (1990-a), „*Terminologii tehnico-științifice. Aspecte. Probleme*”, în *Limba română*, XXXIX, nr. 2.
5. Coteanu I., (1990-b), „*Despre popularizarea termenilor științifici*”, în *Limba română*, XXXIX, nr. 3.
6. Cabre M. T., (1996), „*Terminology Today*” din *Terminology, LSP and Translation* editat de Harold Somers, John Benjamins Publishing, Amsterdam/Philadelphia.
7. Irimia D., (1986), *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.
8. Kocourek R., (1994/1995), *Terminologie et linguistique de spécialité*, vol. 7/8, Halifax.
9. Lerat P., (1995), *Les langues spécialisées*, Presses Universitaires de France, Paris.
10. Pană Dindelegan G., (1997), *Terminologia lingvistică actuală, între tradiție și inovație*, în *Limbă și literatură*, nr. 1-2.
11. Rey A., (1995), *Essays on Terminology*, tradus de Juan C. Sager, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
12. Sager C.J., (1990), *A Practical Course in Terminology Processing*, John Benjamins Publishing, Amsterdam/Philadelphia.